

STADSHOLMEN

PEGASUS 3

Österlånggatan 12

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

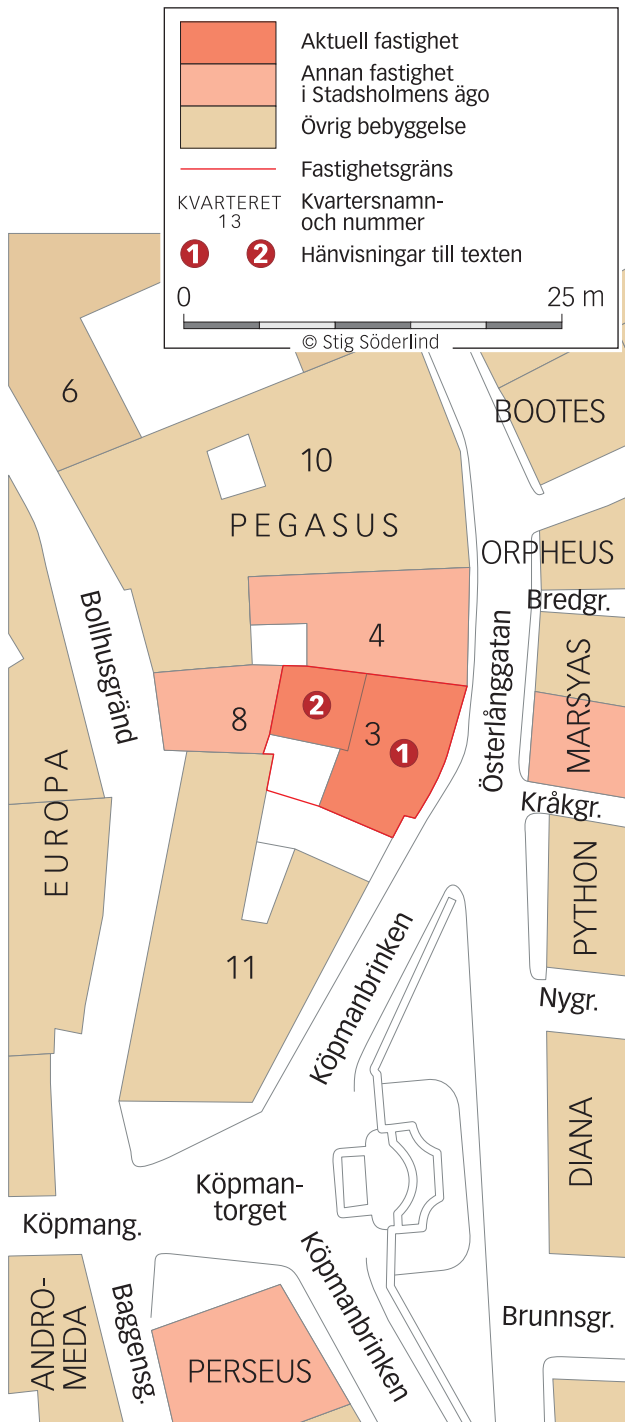
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 GATHUS
- 2 FLYGEL

PEGASUS 3, ÖSTERLÄNGGATAN.
FOTO D. MELIN. G SL 148. SSM:S ARKIV.

Fastigheten Pegasus 3 är en sammanslagning av flera medeltida huskroppar. Dess läge strax utanför 1200-talets stadsmur gör att murverket i framför allt de västra delarna av fastigheten är synnerligen intressant.

Stommen i byggnaderna utgörs av medeltida murar och bjälklag från 1600-talet. Planlösning, rums-volymer och exteriör präglas till stor del av den ombyggnad som handelsmannen Magnus Rogstadius genomförde år 1760. Vid detta tillfälle bildades dagens fastighetsvolym, genom att Rogstadius köpte in delar av granntomten i norr och byggde samman husen. Den fasta inredningen härrör huvudsakligen från 1800-talet.

Pegasus 3 är en del av Gamla stans unika och omistliga bebyggelse och är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering.

Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blindingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl

FASADEN MOT ÖSTERLÅNGGATAN HAR RUSTICERAD BOTTENVÅNING OCH SLÄTTPUTSADE FASADER OVANFÖR. ANKARSLUTARNA MED UPPRULLADE VOLUTER ÄR FRÅN 1600-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmäckning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt

1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stucc eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid

GÅRDSFASADERNA ÄR SLÄTPUTSADE MED SYNLIGA ANKARSLUTAR AV 1600-TALSTYP. FOTO: J. MALMBERG.

och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

FASTIGHETSHISTORIK

Medeltid och 1600-tal

Fastigheten Pegasus 3 är en sammanslagning av flera äldre huskroppar. I gathuset (Nr 1 på kartan)

har fasaderna till två medeltida byggnader dokumenterats, en nordlig till två våningars höjd och en sydlig till tre våningars höjd mot gatan och fyra mot gården. En vinkling av fasaden på byggnadens mitt antyder än idag brytpunkten mellan de två husen. På gårdens norra sida står en flygelbyggnad (Nr 2) med fyra våningar bevarat medeltida murverk. Flygeln är murad i förband med Pegasus 8 i öster, och har alltså uppförts samtidigt som denna. Även det södra gathuset har haft en koppling till Pegasus 8 eftersom dess källare sträcker sig in under grannens tomt.

Under 1600-talets skedde en ombyggnad, att döma av fasadernas ankarslutar och de bjälktak som har dokumenterats i flygeln och i södra gathuset. Bjälkarna var profilerade och vitmenade med röda och blå ränder. Även lockpaneler var bevarade. Med tanke på sambandet till tomten nr 8 kan det möjligen

HELFRANSK PARDÖRR FRÅN 1800-TALET MITT. RUMMET HAR SÄMMLIGT FOTPANEL. FOTO: J. MALMBERG.

FLAT, VIT KAKELUGN FRÅN 1800-TALET MITT ELLER SENARE HÄLFT. FOTO: J. MALMBERG.

vara samma ombyggnad som året 1643 hänvisar till i en inskription ovanför porten till Pegasus 8. Enligt en tomtkarta från omkring år 1700 ägdes det södra gathuset av vinskänken Drenecker som även ägde Pegasus 8. Det norra gathuset ägdes av doktor Lars Michrander.

1700-tal

När den första brandförsäkringen tecknades år 1746 ägde hökaren Magnus Rogstadius större delen av dagens fastighet. Huset beskrevs som fyra våningar hög med sammanlagt femton rum. Fyra av rummen hade innertak målade på väv och elva hade bjälktak. Trapporna var av sten till första våningen men vidare uppåt av trä. Under huset fanns en välvd källare och en bjälkkällare. År 1760 ansökte Rogstadius om att få bygga på sin fastighet som då omfattade även nuvarande Pegasus 4. Med påbyggnad avses förmodligen en större ombyggnad, eftersom huset redan

var fyra våningar hög. Efter ombyggnaden behöll Rogstadius en fjärdedel av grannfastigheten som han hade byggt samman med sitt ursprungliga hus och sålde den återstående delen.

Den renoverade fastigheten hade fått trappor av sten upp till vinden och bostadsrummens innertak hade gipsats (förutom två som förblev målade på väv). De tre källarrummen hade välvts. I bottenvåningen fanns en välvd portgång, bagarstuga, vedbod och två salubodar. Bostadsrummen värmdes med kakelugnar; två blåvita, flera gröna och en marmorerad.

1800-tal och senare

Vid sekelskiftet 1800 ägdes fastigheten av hovmusikanten Johan Jäger. Vid en renovering 1820 lät han bland annat ersätta de sista vävtaken med gipsade tak. Under senare delen av 1800-talet fick portgången det utseende den har idag med snickerier och klin-

HALVFRANSK FÖNSTERMYGPANEL SAMT STENPROFILERAD BRÖSTPANEL, 1800-TAL. FOTO: J. MALMBERG.

KÄLLARRUM MED KULLERSTENSGOLV. TEGELVALVET ÄR SENARE ÄN KÄLLARRUMMET, FÖRMODLIGEN FRÅN OMBYGGNADEN 1760. FOTO: J. MALMBERG.

kergolv samt ett nytt innertak. Dessutom hade gas- och vattenledningar installerats. Avträden på gården fanns ännu 1940.

Fastigheten renoverades 1972-1974. Lägenheterna fick bad och wc och köken modern inredning. Genom sammanslagningar skapades större lägenheter. I vindsvåningen tillkom ett par nya takkupor. Fyra kachelugnar flyttades enligt uppgift till Callisto 3, bland annat en blåvit från 1700-talet. Enstaka dörrblad och dörrfoder nytillverkades.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Fasaden mot Österlånggatan är i bottenvåningen indelad med bandrustik. Pardörren till portgången är från sent 1800-tal medan butikslokalernas skyltfönster och dörrblad byttes ut på 1970-talet. De tre bostadsvåningarna har slätputsade fasader mot gata och gård med fönster i murlivet. I gatufasaden

finns ankarslutar med voluter av 1600-talstyp medan gårdsfasaderna har raka eller x-formade ankarslutar, förmodligen från samma århundrade.

Mot gatan är fönsteraxeln längst i söder indragen ca 1 m från resten av fasaden. Längre norrut antyder en vinkel i fasaden att fastigheten består av två sammanslagna huskroppar. Yttertaket är brutet och täckt med plåt. Mot gatan syns fyra kupor i det nedre fallet varav tre är sentida.

Till fastigheten hör en liten gård belagd med asfalt. Bottenvåningens butik i söder sträcker sig in under gården och vidare under fastigheten Pegasus 8. Det inre rummet är välvat och med en mittpelare. I källarvåningen finns tre välvda rum varav ett med golvbeläggning av kullersten.

Interiör

Trapploppet har steg och vilplan av kalksten. Till lägenheterna leder halvfranska enkeldörrar, till nedre

vinden en äldre smidd järndörr. Planlösningar och rumsvolymer är till stora delar bevarade sedan 1760, även om mellanväggar för sanitetsutrymmen har tillkommit.

I lägenheterna finns fast inredning från 1800-talet i form av halvfranska bröst- och fönsterpaneler, profilerade taklister, dörrfoder, halvfranska enkeldörrar och helfranska pardörrar samt ett par kakelugnar. I

den översta bostadsvåningen förekommer stenprofilerade bröstpaneler och stickbågiga fönsteröppningar mot gården, de senare förmodligen sedan 1760 års ombyggnad. Enstaka dörrblad och dörrfoder har nytillverkats vid renoveringen på 1970-talet. På våning 1 trappa har en taklist från 1700-talet dokumenterats vid en tidigare inventering. Hanbjälksvinden är oinredd.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.